

РУМЕН ГЕНОВ
ДУМИ, КОИТО ПРАВЯТ
ИСТОРИЯТА

chitanka.info

В огромна мраморна ротонда на впечатлителната неокласицистична сграда на Националните архиви на Съединените щати във Вашингтон са изложени само три документа — Декларацията на независимостта, Конституцията от 1787 г. и Декларацията на правата. От двете страни на бронзовата витрина са разположени огромни, дълги по тридесет и пет метра стенописи, изобразяващи сцени, свързани с историята на документите. Отляво — Томас Джиферсън, представящ проекта на Декларацията на независимостта на Джон Хенкок — председател на Континенталния конгрес, и други негови членове; отдясно — Джеймс Медисън, предаващ конституцията на Джордж Вашингтон и на Конституционния конвент. Всяка вечер витрината, пълна с хелий за подобро съхраняване на документите, се спуска в подземното хранилище със стени от бетон и стомана. Не може да се каже, че тази експозиция съперничи по популярност и атрактивност на най-посещавания в света, намиращ се наблизо Музей на астронавтиката и космонавтиката, но всекидневно прагът на огромните бронзови врати се прекрачва от стотици посетители.

За какво говори отношението към трите изложени документа? Не е ли разочителство под този купол с височината на пететажната сграда, зорко пазени от въоръжена охрана, да се излагат само няколко пожълтели листа пергамент? Дали това не е свидетелство за оскъдно историческо наследство на двестагодишната Американска република? Очевидно е отношението към тези документи като към най-скъпи национални светини, несъмнен е дълбокият пият към основните закони на първата модерна политическа демокрация в света. Те са въплъщение на духа и идеите на една революция, която има за резултат създаването на нов тип гражданско общество на равни политически възможности за всички. Стойността на тези документи за американския народ е огромна, още повече че те не са дар на съдбата, а се появяват след драматични сблъсъци ни идеи, на кървави конфликти по бойните полета в името на принципите, въплътени в тях.

Но тези идеи не са достояние само на американския народ, а и на цялото човечество. Те са резултат от развитието на националната и на световната демократична традиция. Националната води началото си от знаменитото „Съглашение от «Мейфлауър»“ — документът, с който първите заселници пуритани се задължават на кораба, отвеждащ ги

към бъдещата нова родина, да изградят „гражданско общество“ с „равни и справедливи закони“.

Световната традиция, би могла да бъде проследена още от класическата античност, но тяхен непосредствен източник са знаменитите „Два трактата за управлението“ на Джон Лок, в които се приема, че всички хора са „по природа свободни, равни и независими“. Документите могат да се изведат и от британската конституционна традиция и практика, която въстановите срещу метрополията американци колкото приемат, толкова и отричат.

Самата Декларация на независимостта се появява след цяла година дебати на Втория континентален конгрес, последвали началото на бойните действия през април 1775 г. Част от депутатите в него не искат да се разделят с надеждата за компромис с Джордж III и за мир „при почтени условия“. Но опитите на лондонското правителство да сломи съпротивата на своите поданици с военна сила и търговска блокада, патриотичният подем и силата на аргументите, изложени в излезлия анонимно през януари 1776 г. памфлет „Здравият разум“, ускоряват решителната стълка — окончателното скъсване с Великобритания. По силата на резолюция за независимост, предложена в началото на юни 1776 г. от радикални депутати, се създава петчленна комисия за подготовка на акт за прокламирането ѝ. В нея влизат Джон Адамс, Бенджамин Франклин, Робърт Ливингстън и Роджър Шерман, но фактически автор на Декларацията на независимостта е Томас Джеферсън — един от най-блестящите представители на американското просвещение и бъдещ трети президент на Съединените щати. Приетата на 4 юли 1776 г. Декларация не само отправя гневни нападки срещу деспотичното управление и нарушаването на правата на колонистите от крал Джордж III, но и оправдава техните действия. Тя прокламира неотменимите естествени права — на живот, свобода и стремеж към щастие, и е един от основните документи за човешките права. Декларацията е и първият държавен документ, който се опира на идеите за обществения договор и за правото на съпротива срещу деспотизма, в който се провъзгласява суверенитетът на народа като основа на държавното устройство.

Анонимният памфлет „Здравият разум“ е бил смятан първоначално за произведение на друг велик американец —

Бенджамин Франклин. Но негов автор е Томас Пейн, английски политически дисидент, възпитан в широката хуманитарна и егалитарна традиция на квакерите, взел участие в две революции — Американската и френската. Памфлетът на неизвестния дотогава публицист се разпространява в невиждания за онова време тираж от половин милион екземпляра и със своята необуздана атака срещу наследствената монархическа власт и с призива за незабавно скъсване с метрополията изразява чувствата на голяма част от американците.

Декларацията на независимостта само прокламира принципите на справедливо и разумно правителство, но неговото създаване става с приемането на първата конституция на САЩ — „Статиите на конфедерацията“ от 1777 г. (ратифицирана през 1781 г.). Тя обаче се оказва неефикасна, тъй като създаденото по нейната сила правителство фактически не е в състояние да управлява. Съгласно прокламираното от Декларацията на независимостта право на народа да промени или премахне всяка форма на управление, която е гибелна за неговите права, през 1787 г. е свикан Конституционен конвент във Филаделфия. Под председателството на Джордж Вашингтон след продължителни спорове между привържениците и противниците на по-широки правомощия на федералното правителство е приета сега действащата Конституция на САЩ. В нея не само е намерено равновесие между правата на националното правителство и на щатите, но и за пръв път в официален документ са фиксирали такива същностни черти на политическата демокрация като представителното управление и разделението на властите. Сравнително кратката Конституция, състояща се от преамбул и седем члена, е ратифицирана през 1788 г., а три години по-късно е допълнена с десет добавки, които получават названието Декларация на правата. Именно добавките към Конституцията гарантират свободата на съвестта и отделянето на църквата от държавата, свободата на словото и печата, правото да се притежава и носи оръжие, личната неприкосновеност и сигурността на жилището и имотите, съда със съдебни заседатели. До наши дни са били предложени над десет хиляди добавки към Конституцията, но са приети само 26. Именно тази процедура по приспособяването на основния закон към изменящите се обществени и политически условия, отстранявана опасността от превръщането му в неефикасен

инструмент и фетищ, е и едно от обстоятелствата, които обясняват необикновената жизненост на американската Конституция.

Революционният конгрес обаче не приема съдържащото се в проекта на Декларацията на независимостта, представен от Томас Джеферсън, осъждане на робството и макар че от началото на XIX в. вносът на роби в страната е забранен, тази „особена институция“ се запазва. Робовладението се превръща в проклятие за живота на републиката и става причина за най-жестокото изпитание в нейната история — Гражданската война от 1861–1865 г. В разгара на този братоубийствен конфликт, обявявайки полето на една от най-кръвопролитните битки при Гетисбърг за национално военно гробище, шестнадесетият президент на САЩ, великият демократ Ейбрахъм Линкълн произнася най-късата и най-зnamенитата реч в американската история. В Гетисбъргската реч от 19 ноември 1863 г. той красноречиво изразява скръбта по жертвите и значението на принципите, в името на които са направени те. Линкълн дава класическата формула на демокрацията като „управление от народа, чрез народа и за народа“.

Основните идеи на американската демократична традиция отдавна са спечелили популярност и признание у нас. Известни са интересът и високата оценка на формата на управлението на Съединените щати на нашите национални революционери, като например Любен Каравелов. И по-сетне интересът към тях в България не пресеква. В самото начало на нашия век превод на Конституцията на САЩ с исторически бележки е направен от един от най-големите български специалисти по държавно и конституционно право — професор Стефан Киров. Преди време издателство „Народна просвета“ предложи тези документи в цялост или в откъси в предназначена за средните училища „Христоматия по нова обща история“. Сегашното им издаване идва да отговори на нарастващия интерес у нас към демокрацията — нейните принципи и нейното функциониране, въплътени в исторически документи и действащи институции.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.